

Mariusz Ciesielski

(Bydgoszcz)

HISTORIA GREKÓW

Rec. książki: Sarah B. Pomeroy, Stanley M. Burstein, Walter Donlan, Jennifer Tolbert Roberts, *Starożytna Grecja. Historia polityczna, społeczna i kulturalna*, przeł. O. Dragouni, Książka i Wiedza, Warszawa 2010, 591 s.

Publikacja wydawnictwa Książka i Wiedza jest kolejną propozycją skierowaną do polskiego czytelnika poświęconą dziejom Grecji. Pod względem objętości stanowi pewien wyjątek, ponieważ może z powodzeniem stanowić alternatywę wobec innych zwięzłych opracowań¹ lub uzupełnienie opracowań kilkutomowych². Już na wstępie, żeby nie wracać do tego tematu, należy odnotować, że można by stawiać pod adresem autorów recenzowanej książki zarzuty odnośnie do rozległości wykładu i nierównomiernego rozłożenia akcentów na poszczególne zagadnienia, które są omawiane w kolejnych rozdziałach. Dotyczy to zwłaszcza tych wydarzeń z greckiej historii, które odcisnęły szczególnie głębokie piętno i zostały przetransponowane w czasie i w przestrzeni przez okres hellenistyczny i rzymski, i stały się w konsekwencji zaczynem (np. normy ustrojowe) dla cywilizacji europejskiej i współczesnego świata. Jednakże autorzy jasno wyeksplikowali tę kwestię już w „Przedmowie”. Otóż zamiar zwięzłego opisu dziejów greckich był dla nich rodzajem kompromisu.

¹ M. Jaczynowska (red.), *Historia starożytna*, Warszawa 1999, s. 231–407; W. Lengauer, *Starożytna Grecja okresu archaicznego i klasycznego*, Warszawa 1999; D. Musiał, *Świat grecki od Homera do Kleopatry*, Warszawa 2008; R. Osborne (red.), *Grecja klasyczna 500–323 p.n.e.*, przeł. B. Mierzejewska, Warszawa 2010.

² Wymieniam tylko jedno z nowszych: B. Bravo, E. Wipszycka, *Historia starożytnych Greków*, 1, *Do końca wojen perskich*, Warszawa 1988; B. Bravo, E. Wipszycka, M. Węcowski, A. Wolicki, *Historia starożytnych Greków*, 2, *Okres klasyczny*, Warszawa 2009; B. Bravo, E. Wipszycka, *Historia starożytnych Greków*, 3, *Okres hellenistyczny*, Warszawa 1992; O. Murray, *Narodziny Grecji*, przeł. A. Twardecki, Warszawa 2003; J.K. Davies, *Demokracja w Grecji klasycznej*, przeł. G. Muszyński, Warszawa 2003; F.W. Walbank, *Świat hellenistyczny*, przeł. G. Muszyński, Warszawa 2003; A. Ziółkowski, *Starożytność*, Warszawa 2009; J.M. Hall, *Historia Grecji archaicznej*, przeł. M. Komorowska, Kraków 2011; P. Rhodes, *Historia Grecji. Okres klasyczny*, przeł. L. Trzcionkowski, Kraków 2009; R. Errington, *Historia świata hellenistycznego*, przeł. A. Gąsior-Niemiec, Kraków 2010.

Chciano przede wszystkim tak ukazać dzieje jednej z najwspanialszych cywilizacji w historii ludzkości, aby „zapewniała głębię i skrupulatność badawczą”, ale ujętą w przystępnej formie w jednotomowym dziele (s. 11). Zasięg chronologiczny omawianej pracy rozpoczyna się od epoki brązu i cywilizacji egejskiej i mykeńskiej, poprzez okres klasyczny po czasy hellenistyczne. Przyjęte przez autorów książki założenia sprawiają, że podręcznik może być szczególnie przydatny dla studentów historii, zwłaszcza że rozkład materiału z zamieszczonymi mapami i planami bitew ułatwia czytelnikowi ogólną orientację i lokalizację opisywanych wydarzeń. Pomocne są również liczne ilustracje i kolorowa ośmiostronicowa wkładka, która pozwala zapoznać się z dokonaniem Greków w zakresie architektury i sztuki, począwszy od pierwszych prymitywnych przedstawień, np. budowli, figurek brązowych czy ceramiki, po dzieła klasyczne, zgodnie z powszechnie znaną zasadą, że „jeden obraz zastępuje tysiąc słów”. Dobrym wprowadzeniem jest także załączona tablica chronologiczna (s. 15–24). Przedstawione są w niej w ujęciu synchronicznym najważniejsze wydarzenia polityczne, militarne, społeczne i inne związane z rozwojem kulturowym tego ludu, zamieszkującego pierwotnie w basenie Morza Śródziemnego i przyrównanego przez Platona do „żab wokół stawu” (s. 32). Oczywiście z czasem rozprzestrzeniająca się cywilizacja sięgała innych akwenów (Morze Czarne) i terytoriów (państwa hellenistyczne).

Opracowanie, którego oprawę zdobi piękna rekonstrukcja ateńskiego Akropolu, składa się z wprowadzenia (s. 25–35), jedenastu rozdziałów (s. 36–554), epilogu (s. 555–561), słowniczka (s. 562–576) oraz indeksu osób, nazw geograficznych i etnicznych (s. 577–591). Każdy z rozdziałów wyposażono ponadto we wskazówki bibliograficzne (niemal wyłącznie obcojęzyczne) z bardzo przydatnym i zwięzłym jedno-, dwuzdaniowym omówieniem treści przytaczanych opracowań, co z pewnością ułatwia zadanie wszystkim chcącym zgłębić poszczególne problemy z greckiej historii. Podręcznik zawiera także kilka innych udogodnień, podnoszących jego walory dydaktyczne, co sprzyja zapamiętywaniu i uczeniu się ważniejszych lub trudniejszych terminów. Łatwo je odnaleźć w tekście, ponieważ są napisane wytłuszczoną czcionką i zestawione alfabetycznie na końcu każdego rozdziału. Poza tym całościowe zestawienie wszystkich terminów znajduje się w zamieszczonym na końcu opracowania słowniczku. Ma to szczególne znaczenie dla studentów, ale niewątpliwie także dla wszystkich chcących je sobie przyswoić „zwykłych” czytelników. Ponadto każdy rozdział zawiera rodzaj krótkiej rekapitulacji i oceny opisywanych wydarzeń, w kontekście ich wpływu na dalsze dzieje świata greckiego. Bardzo pomocne i podnoszące wartość książki są zamieszczone w tekście fragmenty źródeł. Stanowią one doskonałe uzupełnienie zasadniczego wykładu i ułatwiają jego zrozumienie.

Jak w większości syntetycznych prac, dzieje greckie przedstawiono w tradycyjnym ujęciu chronologicznym, w którym naświetlono kolejne etapy procesu historycznego, poczynawszy od „ziemi Greków” (s. 40–41), czyli Płw. Bałkańskiego wraz z plejadą otaczających go wysp, a skończywszy na „spadkobiercach Aleksandra Wielkiego” (s. 511–554), czyli opisie królestw hellenistycznych, powstałych po podziale jego imperium pomiędzy diadochów. Zakończenie stanowi epilog, w którym w bardzo zwięzłej formie naszkicowano ich dalsze dzieje i stopniowy upadek w konfrontacji z Partią i Rzymem jako ostatecznymi dziedzicami imperium Aleksandra.

Zastosowany podział podręcznika jest jasny i wpisuje się w ogólnie przyjęte standardy. Wypada tylko odnieść się do kilku dostrzeżonych błędów. Niektóre z nich wynikają raczej z braku rzetelnej korekty, co objawia się — niezbyt częstymi — błędami w druku (np. s. 153, 223, 407, 408, 482). Jednakże w tekście znajduje się kilka zwrotów, które być może wynikają z niedoskonałości przekładu, co trudno stwierdzić bez możliwości skolacjonowania wersji polskiej z językiem oryginału. Tak na przykład w piątym rozdziale, poświęconym rozwojowi Aten i wojnom perskim, został użyty anachronicznie zwrot: „świat hellenistyczny” (s. 219). W tym samym rozdziale przy opisie powstania jońskiego (s. 244–248), autor bądź tłumacz lokuje lidyjskie Sardes we wschodniej części imperium perskiego (s. 247). W rozdziale szóstym (s. 303, il. 6.12.) możemy przyjrzeć się attyckiemu „czerwonofigurowemu *lekycowi*” (rodzajowi dzbanka), który jest wykonany w technice czarnofigurowej, co wyraźnie widać na zdjęciu. Potwierdza to opis ilustracji z podanymi w przybliżeniu datami jego powstania, czyli ok. 550–540 przed Chr. W siódmym rozdziale (s. 346), pod ilustracją 7.6, możemy zapoznać się ze szczegółami (notabene bardzo przejrzystymi) greckich porządków architektonicznych: doryckiego i jońskiego, jednak w opisie, poniżej zamieszczonej ilustracji, kapitel bardziej złożony i zakończony spiralną wolutą (joński) zostaje nazwany doryckim. Kilka stron dalej (s. 351, il. 7.12.) możemy przyjrzeć się rekonstrukcji planu ateńskiej agory z ok. 400 r. przed Chr., tymczasem na rysunku widoczna jest droga Hadriana i kościół św. Filipa³.

Abstrahując od przytoczonych powyżej błędów i nieuniknionej subiektywnej selekcji materiału, który determinuje objętość podręcznika, w kilku miejscach zawiera on niezwykle interesujące opisy różnych aspektów z życia starożytnych Greków (s. 296) oraz oryginalne i ciekawe spostrzeżenia z dziejów filozofii (s. 442),

³ Dla porównania zob. B. Bravo, E. Wipszycka, M. Węcowski, A. Wolicki, *Historia*, 2, s. 397.

które mogą nawet nieco szokować czytelnika swą bezpośredniością (s. 531). Te i inne przykłady pozwalają na lepsze zrozumienie życia codziennego ówczesnych mieszkańców *poleis* greckich z różnych warstw społecznych, a nie tylko elit polityczno-społecznych. Niewątpliwie walorem książki jest umiejętne wygosparowanie przez autorów miejsca na przybliżenie czytelnikowi historii społecznej i historii kultury, jak rola kobiety w życiu *polis*, życie rodzinne, co nie zawsze udaje się osiągnąć w opracowaniach syntetycznych, w których zazwyczaj jest eksponowana historia polityczna.

W podsumowaniu należy odnotować, że omawiana pozycja jest przystępna w odbiorze, czyta się ją bardzo dobrze, a wspomniane błędy językowe, poza naprawdę nielicznymi przypadkami, nie utrudniają zbytnio zrozumienia tekstu i nie umniejszają jej wartości merytorycznej. W końcowej ocenie skłania to do opinii, że „Starożytna Grecja” to bez wątpienia pozycja warta przeczytania, będąca dobrym wprowadzeniem do antyku greckiego albo opracowaniem stanowiącym doskonałe uzupełnienie do innych monografii poświęconych tej tematyce⁴.

⁴ Zob. przyp. 1–2.